

ВЫКАРЫСТАННЕ МЕДЫЦЫНСКІХ ТЭРМІНАЎ У РАМАНЕ І. ШАМЯКІНА «СЭРЦА НА ДАЛОНІ»

М. С. Мікуліч

СШ № 182 імя У. Карвата (Мінск)

Навук. кіраўн. – М. Л. Пяткевіч, настаўнік беларускай мовы і літаратуры

Анатацыя. У артыкуле праводзіцца аналіз медыцынскай лексікі, выкарыстанай у рамане І. Шамякіна «Сэрца на далоні».

Ключавыя словы: медыцынскія тэрміны; тэрміналагічныя адзінкі; лексемы.

Чытаючы раман І. Шамякіна «Сэрца на далоні», мы звярнулі ўвагу на медыцынскую лексіку. Узнікла пытанне: наколькі яна даследавана і ці ёсць адпаведныя даведнікі і слоўнікі.

Матэрыялам для даследавання мы абралі медыцынскую тэрміналогію, якая выкарыстоўваецца ў рамане. Мэта артыкула – складанне найбольш поўнага рэестру медыцынскай лексікі з рамана І. Шамякіна «Сэрца на далоні» і яе аналіз у лексіка-семантычным, структурна-граматычным і функцыянальна-стылістычным аспектах.

1. Лексіка-семантычная характарыстыка медыцынскай тэрміналогіі.

Калі разглядаць медыцынскія адзінкі ў лексіка-семантычным аспекце, то трэба звярнуць увагу на такія з’явы, як сістэмнасць, полісемія, сінанімія, антанімія. Сістэмнасць медыцынскай тэрміналогіі заключаецца ў тым, што ў творы прадстаўлены асноўныя катэгорыі паняццяў: катэгорыя прадметаў, катэгорыя працэсаў, дзеянняў і катэгорыя прыкмет.

Не менш важным патрабаваннем да тэрміналагічных адзінак з’яўляецца адназначнасць. Напрыклад, адно значэнне маюць наступныя адзінкі: эпілепсія, стэнакардыя, танометр. Аднак назіраецца і парушэнне патрабавання адназначнасці. Гэта звязана з развіццём некалькіх відаў лексем у залежнасці ад характару пераносу:

1) Адзінкі, утвораныя на аснове метафарычнага пераносу значэння агульнаўжывальнага слова: «*Зашываюць сардэчную сарочку*» [1, с. 203]. «Сарочка – мужчынская (верхняя і сподняя) або жаночая (сподняя) кашуля» [2, с. 24].

2) Адзінкі, утвораныя на аснове метанімічнага пераносу. З’ява атрымала распаўсюджанне сярод медыцынскай лексікі пры пераносе з назвы хваробы на сімптом: «Рэўматызм – 3. Інфармацыйна-алергічная хвароба; 2. Сімптом хваробы» [2, с. 723].

З’ява аманіміі функцыянуе ў творы ў трох варыянтах: міжгаліновая, міжсістэмная, унутрысістэмная. Міжгаліновая аманімія заключаецца ў тым, што адна і тая ж адзінка ўваходзіць адначасова ў розныя тэрміналагічныя палі: «...*Пералом рукі... Шок. Тэрапеўтычны*» [3, с. 484]. Унутрысістэмная аманімія шырокага распаўсюджання ў рамане не атрымала. Міжсістэмная аманімія прадстаўлена ў рамане адзінкавымі прыкладамі: «*Гы ў праведзены курс лячэння...*» [3, с. 53]. «Курс – 3. Напрамак руху, шлях (карабля, самалёта і пад.). 2. перан. Напрамак палітыкі, дзейнасці. Курс – 3. Сістэматычны выклад якой-небудзь навуковай дысцыпліны. 2. Заканчаны цыкл лячэбных працэдур і інш.» [2, с. 759].

Як бачым, медыцынскія тэрміны ўступаюць у аманіміі адносіны са словамі агульнаўжывальнымі. Гэта сведчыць пра сістэмнасць лексікі беларускай мовы.

Што датычыцца сінаніміі, то амаль ўсе запазычаныя тэрміны знайшлі адпаведнікі ў рамане. Такім чынам, узніклі сінанімічныя дублеты: «*нямецкі шпіталь*» – клініка, бальніца; «*недастатковасць клапана*» – гіпафункцыя.

2. Структурна-граматычная характарыстыка тэрмінаў.

Калі разглядаць структурна-граматычную характарыстыкі тэрміналагічных адзінак, то трэба адзначыць, што ў творы пераважаюць аднаслоўныя тэрміны. З іх большая частка выражана назоўнікамі, у тым ліку ёсць невытворныя, вытворныя, субстантываваныя, складаныя, складанаскарочаныя: дыягназ, урач, эпідэмія, спірт, эфір, рэабілітацыя, электраскальпель, бормашына, медтэхнікум і інш. Тэрміны-назоўнікі даволі шырока прадстаўлены ў рамане – 93 адзінкі. Сярод іх сустракаюцца словы як уласнабеларускія, так і запазычаныя.

Невялікую колькасць (усяго 7 адзінак) складаюць тэрміны-прыметнікі (стэрыльны, палатняны, склератычны, няровны). Крыху большую групу (20) складаюць тэрміны-дзеясловы (аперыруе, інкрымінуюць, асісіраваць). Яшчэ меншую групу складаюць тэрміны-прыслоўі (3 слова).

Вялікую па колькасці групу складаюць тэрміны-словазлучэнні (48 тэрмінаў), звязаныя як дапасаваннем, так і прымыканнем (грудная клетка, туберкулёзная бальніца, тэрапеўтычнае аддзяленне і інш.). Варта звярнуць увагу на

словазлучэнне *вучэнне Паўлава*. Тут у якасці залежнага слова выступае ўласны назоўнік – прозвішча вучонага. Гэта адзін са спосабаў утварэння медыцанскіх тэрмінаў – выкарыстанне эпаніма.

3. Функцыянальна-стылістычная характарыстыка.

Беручы пад увагу спецыялізацыю галоўнага героя – хірурга Яраша – нескладана вызначыць, што асноўная колькасць тэрмінаў узятая менавіта з хірургіі. А адзін з важных сюжэтаў рамана – аперацыя на сэрцы – абумоўлівае ўжыванне лексем кардыялагічнага профілю. Важным аспектам функцыянальнай характарыстыкі тэрміналогіі з’яўляецца вызначэнне стылістычных прыёмаў увядзення і інтэрпрэтацыі медыцынскіх лексем у твор.

Можна выдзеліць дзве асноўныя групы тэрмінаў:

- 1) тэрміны, якія ўжываюцца ў прамым значэнні,
- 2) тэрміны, якія падвяргаюцца пэўным семантычным, стылістычным і марфалага-сіntaxічным зменам.

Лексемы другой групы пераважаюць у рамане. Гэта можна растлумачыць тым, што твор разлічаны на вялікую аўдыторыю чытачоў, якія не з’яўляюцца спецыялістамі ў медыцыне. Письменнік імкнецца наблізіць тэрміны да агульнаразумелых слоў, ствараючы ўражанне натуральнасці прафесійнай атмасферы. Трэба адзначыць, што спосаб кантэкстуальнага тлумачэння атрымаў большае пашырэнне ў творы. Тэрміны тлумачацца праз апісанне, каментарый аўтара: «*Вунь тая зялёная скрынка з лейкай, сігналчымі лямпачкамі, ці не той гэта апошні цуд, па які Яраш ездзіў у Кіеў, – апарат «сэрца-лёгкая»?*» [3, с. 399].

Як бачым, выяўленчыя магчымасці тэрміналагічных медыцынскіх адзінак даволі шырокія. І письменнік умела выкарыстоўвае іх, ствараючы яркія эпізоды. Пры гэтым тэкст не перагружаны вузкаспецыяльнымі словамі, што прывяло б да цяжкасці ўспрыняцця зместу рамана.



Літаратура

1. Кліменка, В. У. Медыцынская тэрміналогія. Лексіка. Стылістыка : навуч. дапам. па беларус. мове : для студ. мед. ВНУ / В. У. Кліменка. – Гомель : ГДУ, 2004.

2. Глумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / АН БССР, Ін-т мовазн. імя Я. Коласа ; пад агульн. рэд. К. К. Атраховіча. – Мінск : БелСЭ, 1977–1984.
3. Шамякін, І. Сэрца на далоні : раман / І. Шамякін – Мінск : Беларусь, 1969. – 496 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ